Nadejda IVANOV
Institutul de Filologie al AŞM
(Chişinău)

RECONSTITUIREA FIINȚIALĂ A PERSONAJULUI LITERAR ISAI DIN ROMANUL *ZBOR FRÂNT* DE VLADIMIR BEŞLEAGĂ

The existential reconstitution of the literary character Isai from the novel *Zbor frânt* by Vladimir Beşleagă

Abstract: In this article we will examine the metamorphoses and interferences that constitute and reconstitute the Self of the character Isai from the novel *Zbor frânt*. The symbolic character traverses an itinerary of the existential becoming, discovering a new existence due to the forces of the collective unconscious, represented by the characters from his memories. In the novel, a special significance has the image of the son, who is devoid of the past attributions, the symbol of the life and of inner evolution. The child frees him from the calvary to confront himself, abolishing the being's fractures.

Key words: symbolic character, archetype, inner child, Self, self-realization.

Rezumat: În articolul acesta vom examina metamorfozele şi interferenţele ce constituie şi reconstituie Sinele personajului Isai din romanul *Zbor frânt*. Personajul simbolic parcurge un itinerar al devenirii fiinţiale, descoperind o nouă existenţă datorită forţelor inconştientului colectiv, reprezentate de personajele din amintiri. O semnificaţie aparte o are în roman imaginea fiului, lipsit de atribuţiile trecutului, simbolul vieţii şi al evoluţiei interioare. Copilul îl eliberează de calvarul confruntărilor cu sine însuşi, anulând fracturile fiinţei.

Cuvinte-cheie: personaj simbolic, arhetip, copil interior, Sine, autorealizare.

Ce se mai poate scrie despre primul roman al lui Vladimir Beşleagă, dacă, de la apariţia sa în 1966, *Zbor frânt* a fost valorificat plenar în numeroase articole, studii, câteva monografii? S-au discutat deja tehnicile narative, personajele, conflictul, cronotopul, compoziţia operei, mesajul latent etc. Ţin totuşi să readuc romanul în atenţia cititorilor pentru a-l plasa într-un nou context hermeneutic, examinând în mod special personajul Isai şi traseul devenirii sale fiinţiale[1].

Romanul seamănă mult cu o enigmă ontologică, iar de la noi se cere un răspuns la întrebarea: ce s-a întâmplat cu Isai? Să consemnăm deocamdată că situarea protagonistului şi a celorlalte personaje din roman – Ile, mama, bunelul, fiul, într-o investigaţie

[1] Devenirea fiinţială poartă aceeaşi semnificaţie contextuală ca procesul de individuaţie. Reprezintă procesul de contopire a eului în armonia prototipică, prin relativizarea tuturor nivelurilor psihicului şi reunirea contrariilor.

BDD-A27860 © 2018 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:52:09 UTC)

psihanalitică jungiană, va modifica şi funcţia lor în roman. În aşa mod, personajele nu vor avea doar o funcţie narativă, ci şi una simbolică, transcendentă[2], ce vor condiţiona transferul imaginilor simbolice din inconştient spre conştiinţa personajului central. Mai mult, admitem că personajele enumerate mai sus reprezintă „fracturi" sau părţi ale eului adultului Isai, pierdute în inconştient drept nişte complexe, din cauza traumei din copilărie, şi refulate prin amintirile involuntare, pentru a fi integrate în conştiinţă. Avem deci sarcina decriptării semnificaţiilor relaţiei dintre personajele simbolice, care reprezintă proiectări ale conţinuturilor inconştientului personajului Isai, şi conflictul lui psihologic.

În articolul de faţă ne vom distanţa de factorii social-politici ai epocii, de altfel declanşatori ai conflictului personal, şi vom deplasa accentul pe „cioburile" personalităţii copilului traumatizat, reflectate prin imaginea mamei, a fratelui Ile, a bunelului şi a fiului lui Isai. Vom „ţese" din imaginile arhetipale identificate în roman, din stările şi conţinutul de idei traiectoria procesului psihoontologic al reconstrucţiei Sinelui[3] protagonistului, întrucât, scrie redutabilul istoric al religiilor Mircea Eliade în studiul *Imagini şi simboluri. Eseu despre simbolismul magico-religios*: „Fiecare fiinţă istorică poartă în sine o mare parte a umanităţii de dinainte de Istorie" [7, p. 15].

Pentru a nu lăsa loc speculaţiilor de tot felul privind perspectiva psihanalitică jungiană de interpretare a textului literar, ţinem să menţionăm că, pentru „a constela" nucleul afectiv profund al personajului, ne referim exclusiv la simboluri arhetipale sugerate de contextul romanului. Vasile Dem. Zamfirescu notează în introducerea făcută la studiul lui C. G. Jung *În lumea arhetipurilor*: „Fie că este vorba de inconştientul personal, fie că este vorba de inconştientul colectiv, accederea la inconştient este indirectă, prin intermediul simbolurilor. Aşadar, toate manifestările arhetipurilor sunt simbolice sau, altfel spus, simbolurile reprezintă singura cale de acces la arhetipuri" [14, p. 12]. Intenţia noastră este să urmărim devenirea ontologică a personajului, decodificând cu precauţie mesajul inconştientului furnizat de simboluri şi imagini. De altfel, problema corespondenţii dintre psihanaliză şi literatură o abordează psihanalistul elveţian în cadrul

[2] „Funcţia transcendentă desemnează procesul confruntărilor cu inconştientul. Este o activitate spontană declanşată de tensiunea energică pe care o creează contrariile şi constă dintr-o succesiune de produse ale imaginaţiei – vise şi viziuni. Principalul ei instrument constă în simbolul care aduce în conştiinţă mesajul inconştientului colectiv". Nota lui Vasile Dem. Zamfirescu din *Introducere în lumea arhetipurilor* în Jung Carl Gustav. *În lumea arhetipurilor*. Trad. din limba germana, prefaţă, comentarii de Vasile Dem. Zamfirescu. Bucureşti: Ed. Jurnalul Literar, 1994, p. 14.

[3] „Sinele este arhetipul integrator, care a reţinut atenţia lui Jung în ultima parte a operei. Sinele se referă la totalitatea integrată armonic a potenţialităţilor psihice ale individului, în care sciziunea dintre conştient şi inconştient este suprimată. Fiind mai cuprinzător decât conştiinţa, aceasta îl percepe ca transcendent. Sinele este personalitatea totală şi în acelaşi timp centrul personalităţii, aşa cum eul este centrul conştiinţei. Într-un sens mai larg, Sinele poate fi înţeles ca un impuls arhetipal spre coordonare, relativizare şi reunire a contrariilor". Nota lui Vasile Dem. Zamfirescu din *Introducere în lumea arhetipurilor* în Jung Carl Gustav. *În lumea arhetipurilor*. Trad. din limba germana, prefaţă, comentarii de Vasile Dem. Zamfirescu. Bucureşti: Ed. Jurnalul Literar, 1994, p. 12.

BDD-A27860 © 2018 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:52:09 UTC)

unei conferințe ținute la Zürich, în 1922, comunicare publicată şi inclusă în volumul *Despre fenomenul spiritului în artă şi în ştiință*. Aici, Carl Gustav Jung explică exhaustiv condițiile în care angajarea metodei psihanalitice contribuie la revelarea unor imagini-tip din conținutul inconştientului colectiv. El constată: „Opera ne oferă o *imagine* elaborată în sensul cel mai larg. Această imagine este accesibilă analizei în măsura în care putem s-o recunoaştem ca *simbol*. […] Dacă cercetăm aceste imagini mai îndeaproape, descoperim că ele sunt întrucâtva rezultanta formulată a numeroase experiențe tipice ale şirului de strămoşi" [11, p. 83-85].

Vladimir Beşleagă este considerat, pe bună dreptate, unul din romancierii de frunte ai literaturii basarabene contemporane, dar aş vrea să trec accentul de pe dominanta aspectelor narative, cercetate cu virtuozitate de cercetătorii şi criticii literari Alexandru Burlacu, Aliona Grati, Andrei Țurcanu, Oxana Gherman ş.a., pe procesul de individuație a personajului. Acesta reuşeşte să evadeze din calvarul interior, datorită memoriei involuntare şi spontane. Vom vedea mai jos în ce mod conflictul interior al adultului Isai se proiectează şi se transferă pe conflictul exterior dintre frați. În altă ordine de idei, considerăm procesul creator, în special plăsmuirea portretului psihologic al lui Isai, o cale de cunoaştere şi recuperare a unei părți din Sinele total al autorului. Vom da un citat mai mare în care autorul meditează la relația suprapersonală dintre el şi opera care invadează în viața sa ca o lumină orbitoare. Aspectul dat scoate în relief funcția şi valoarea extraordinară a scriiturii pentru romancier – opera „iese" dintr-un abis sublim, dintr-o profunzime proprie, dar necunoscută, enigmatică. *Zbor frânt* exprimă durerea acumulată în adâncurile ființei autorului prin imaginile catastrofale ale războiului şi prin făptura copilului ce vrea să oprească extinderea dezastrului cu sine, cu trupul său plăpând: „Opera mea izbutită, sau mai reuşită, sau mai împlinită… este *Zbor frânt* sau (*Țipătul lăstunului*), pentru că această carte s-a născut dintr-o mare durere, fără ca eu ulterior să-mi pot explica totuşi cum a apărut ea. Uite, nu ştiu. Încerc să rememorez, să refac traseul plăsmuirii ei, şi nu reuşesc. (…) Eu începusem să lucrez la o cu totul altă carte . Însă a venit sau a intervenit *Zborul*… În afara conştiinței şi vrerii mele, parcă… A fost o experiență singulară, pe care n-am mai avut-o şi în cazul altor cărți. Atât. Din care motiv eu mă gândesc uneori că este adevărat că un scriitor are o singură carte. Este cartea pe care i-a dictat-o Dumnezeu" [2, p. 53]. Scriitorul iese din condițiile şi din limitele existențiale, depăşeşte profunzimile personale şi se „scufundă" într-o trăire originară, arhetipală. *Zbor frânt* se lasă scris sub influența a zeci şi mii de voci ale românilor basarabeni suferinzi, adunate într-o dramă personală şi națională. Astfel, romanul ajunge să reprezinte o conştiință a epocii, „pentru că este în sensul cel mai profund o ambasadă pe lângă contemporani" [11, p. 103].

Metoda psihanalitică jungiană am considerat-o necesară pentru a explica cauza şi necesitatea „zborurilor frânte", pe care le înțelegem drept episoade traumatizante ale fluxului de memorie, încercări eşuate ale personajului adult de a ieşi din condiția existențială şi de a nu da uitării drama sa, ba din contra, insistă să-şi „însemne" prezentul cu sângele „mielului", ca mărturie a revoltei. Deci în contextul gândirii simbolice, ni se pare corect să ne întrebăm: de ce Isai nu a tăiat cordonul existențial dintre trecut

BDD-A27860 © 2018 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:52:09 UTC)

şi prezent, ci şi-a asumat suferința până la dezumanizare, revenind deseori în postura copilului neajutorat? În această ordine de idei, se clarifică şi nevoia de a valorifica în mod deosebit sferă psihologică a personajului, care se „zbate” neîncetat de-a lungul romanului între două maluri ale Nistrului.

Isai nu-şi poate uita drama din copilărie, fiindcă ea reprezintă o funcție vitală pentru psihicul personajului. Aşa cum Isai era la vârsta când lumea interioară nu se distingea prea mult de cea exterioară, iar rezervorul său emoțional nu se mai alimenta din cuibul părintesc protector, ci dintr-o realitate defectuoasă, marcată de regulile războiului, el memorează cu lux de amănunte traseul căutării fratelui şi confruntările sale cu militarii sovietici şi cei germani. De-a lungul anilor, imaginile reprezentative sunt „digerate” de Isai prin procesul de rememorare şi acționează tranşant asupra individualității sale, transformându-l. Prin urmare, imaginile obțin o nouă conotație ontologică, reprezentând nişte „modele ale comportamentului instinctiv” (Jung). Considerăm că imaginile principale refulate din conținutul inconştientului personal al protagonistului adult, se asociază cu nişte forme preexistente, „purtând cu sine toate indiciile, şi anume nu numai după formă, ci şi după conținutul de idei” [11, p. 102]. Prin urmare „se vor comporta” în text drept nişte arhetipuri ale inconştientului colectiv.

De ce Isai porneşte în căutarea lui Ile? Pentru că în interiorul său s-a petrecut o ruptură de ordin ontologic. Rămas de timpuriu fără tată (presupunem, în urma epurărilor din 1937), pentru personaj aceasta însemnă o desprindere de aura sufletească, o dezechilibrare emoțională însoțită de o anemizare a vitalității. În roman nu se ilustrează starea lui Isai de până la despărțirea de tată, însă încărcătura emoțională a motivului pierderii se resimte de-a lungul romanului, ceea ce ne face să credem că aceasta e şi cauza declanşării căutării ulterioare a fratelui. Aşa cum spune Jung că psihicul omului este compus din două principii contradictorii şi complementare de masculin şi feminin, Isai rămas doar cu mama, asupra căreia se poate proiecta doar feminitatea şi sensibilitatea, în adolescent „izbucneşte” latura opusă – cea de luptător, apărător al sinelui şi al familiei. Copilul Isai nu mai acceptă destrămarea familiei şi resemnarea în fața războiului, de aceea porneşte din propria inițiativă în căutarea lui Ile. Acționează netăgăduit şi vertiginos în toate cazurile, fiindcă este „ghidat” de instinctele moştenite de la tată şi bunel, axa vitală a ființei băiatului. Însă calitatea cea mai importantă şi cea care-i certifică cu adevărat ființa de erou este înverşunarea copilului pe traseul său categoric ireversibil. Punctul final al traseului îl reprezenta casa în care îl aştepta mama şi sora, axe spirituale ce se impun în roman ca nişte voci ale sufletului, chemări la viață. De altfel, aici se conturează extrem de bine importanța imaginii mamei ce survine în memoria copilului ca o icoană a Fecioarei care îi fortifică puterile morale şi spirituale. În cele mai tensionate momente din roman, copilul Isai invocă cuvântul mamă, în spatele căruia se descoperă ataşamentul lui afectiv, dar şi brusca activare a puterii instinctuale a animei din conținutul său psihic, cu funcția primară de a inspira „curaj pentru faptele cele mai îndrăznețe” [9, p. 68]. Deci mama este păstrată în profunzimile ființiale ale personajului. Acesta nu o „cheamă” decât dacă se simte în mare primejdie, neputincios, fără speranță. Pentru Isai, cuvântul mama e un fragment din paradisul pierdut al copilului, al dragostei, al sensibilului în care îşi

BDD-A27860 © 2018 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:52:09 UTC)

poate găsi spațiul arhetipal de răgaz. În acest sens, putem afirma că în amintirile sale, mama devine un arhetip al vieții: „Dar mama, sărmana, ce-o fi făcând acolo singură, cu fata bolnavă? Ori că de-amu nici nu mai este surioara lui – s-o mântuit de necaz… (…) Isai plânge, plânge într-însul, să nu-l audă nimeni… (…) Nici la mătuşa n-a ajuns, nici pe Ile nu l-a găsit, nici lui bunelu' nu i-a spus ce treabă are de gând să facă" [3, p. 94]. În itinerarul căutării fratelui, părinții aveau o valoare decisivă. Se înțelege că părinții deveneau şi funcționau în text drept simboluri arhetipale, ancore ale individualității protagonistului, pentru că ele îi trezesc imperativul ascensiunii existențiale, model explicat de filosoful psihanalist Jung: „… în spatele diadelor se află perechea părinților. Partea feminină, deci mama, corespunde animei. Însă, după cum am aflat, proiectarea este imposibilă când obiectul este conştient, nu ne rămâne decât să admitem că părinții sunt pentru noi oamenii cei mai necunoscuți, că ar exista o imagine-oglindă inconştientă a părinților, deosebită, ba chiar cu totul străină de ei, incomensurabilă, aşa cum este omul față de Dumnezeu" [9, p. 101-102]. Observăm că instinctul patern atât de pronunțat, poate chiar total dominant în caracterul personajului, şi imaginea mamei sunt desemnate ca două forțe interioare, arhetipale, a căror despărțire a cauzat, pe de o parte, frica destrămării totale a familiei, pe de altă parte, curajul instinctual al recuperării ei. De altfel, de acelaşi curaj dă dovadă Isai şi la maturitate, când porneşte pe „drumul sufletului", în căutarea *umbrei* pierdute, proiectate asupra lui Ile.

Arestarea tatălui şi lipsirea copilului de protecția supremă, impune fiul să se identifice cu tatăl şi puterea acestuia, preluând, prin urmare, grija de a menține ordinea firească în familie, sarcină ce-i eşuează odată cu pierderea fratelui mai mic, Ile. Din acest moment-cheie şi din cauza conflictului sociopolitic, lui Isai i se întrerupe cursul copilăriei, ordinea firească de dezvoltare a personalității, preluând inconştient un alt itinerar al devenirii psihologice, incompatibil cu starea spiritual-morală, dar şi fizică a acestuia. Râul Nistru, în cazul nostru, ar desemna linia de marcare a interzisului, care sugerează protagonistului pierderea paradisiacă irecuperabilă: „Şi-ndată vede-n fața ochilor lăstunii zburând pe deasupra şi țipând. Poate că ziceau: «Nu te băga, băiete, că mare primejdie te aşteaptă!» Nu i-a ascultat … şi a trecut" (p. 94). În acest fel, tot ce s-a întâmplat pe celălalt mal al Nistrului, a contribuit la desființarea spațiului mitic, a păcii şi armoniei universale a copilului, înlocuite toate cu violența şi forța războiului.

Pentru că starea de spirit a personajului contează foarte mult, autorul stăruie asupra unor situații când acesta este supus umilințelor, când, în batjocură, este întrebat de un consătean, curios să-i vadă reacția la atingerea „călcâiului lui Ahile" („… îi drept ce spun unii în sat, că ai trecut la nemți dincolo, în vara în care s-a oprit frontul aici, la Nistru, de-a stat toată vara, şi-i drept că ai ucis om cu mâna ta şi era cât pe ce să te duci şi tu pe apă la vale, dar te-au scos valurile la mal şi te-a găsit nu ştiu care pe nisip de te-a dus acasă, în spinare, şi toată fuga numai din cauză că a vrut maică-ta să te chelfănească…"). Zeflemiştii au preluat intenționat drama copilului interior trăită de Isai drept o glumă pentru a slăbi şi a escamota adevărul ce-l poartă în taină ca pe o „apă vie". Tehnica de adaptare a protagonistului la condițiile acestei lumi este retragerea imediată cu o vorbă de năduf de tipul: „– Măi! Am vrut să mă duc cu nemții, să nu ajung să te mai văd

BDD-A27860 © 2018 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:52:09 UTC)

pe tine…” Ori: „– Unde dracu erai când a dat ciuma în găini? Aşa răspundea şi se zbârlea mai încoace, când se făcuse morocănos tare de nu auzeai cu lunile o vorbă de la dânsul, iar când îi dădeai dimineaţa sau seara bineţe, se făcea a clătina din cap numai, de nu puteai pricepe – ori că-ţi răspunde, ori că flutură să scape de gânduri”. Astfel, salvat dar şi interiorizat în capsula intimităţii, Isai îşi alimentează forţele din inconştientul personal repugnant, din curajul băieţaşului pornit în căutarea fratelui – amintiri ce ocupă poziţia centrală în roman, dar şi în fiinţa personajului. E ghidat de vocea interioară, sufletul, ce-l va însoţi la coborâre, în infernul personal din profunzimile inconştientului, în spaţiul celor două maluri, pentru a-şi recăpăta integritatea pierdută odată cu destrămarea familiei.

Înţelegem că personajele neavizate în conflictul psihologic al lui Isai, dar care nu scapă vreo ocazie să-l dojenească, nu fac altceva decât să-i reamintească despre paradisul pierdut şi să reactualizeze nostalgia unităţii sale psihice. Doar mama nu-i dezlănţuie furia şi dorinţele răzbunării. Apropierea de mama îi aminteşte de plinătatea spirituală trăită până la destrămarea familiei, suscită nostalgiile timpului mitic, a „cunoaşterii înainte de naştere” (Platon), adică înainte de naşterea conştiinţei. Edward F. Edinger menţionează în cartea sa *Ego şi arhetip*: „Copiii, ca şi omul primitiv, identifică egoul cu psihicul arhetipal şi cu lumea exterioară. Pentru oamenii primitivi, interiorul şi exteriorul nu se disting în totalitate” [6 p. 36]. Din aceste considerente, Isai intenţionează să-şi ridice o casă lângă cea a mamei, pentru a redobândi posibilitatea reconfigurării Sinelui, care, de obicei, se proiectează asupra părinţilor, în mod deosebit asupra mamei: „…în relaţia primordială, mama, ca sursă conducătoare, protectoare şi hrănitoare reprezintă inconştientul şi, în primul stadiu, şi Sinele…” [12, p. 71]. Mai mult, o casă lângă casa mamei i-ar permite să-şi suplinească rezervorul golit al dragostei materne, cu un sentiment de siguranţă, protecţie şi de susţinere pentru a-şi ridica din cenuşă fiinţa la o viaţă nouă. Accentul cade pe mama, pentru că femeia pe care a luat-o de soţie, pentru a-i fi „un ajutor potrivit pentru el” [Facerea 2: 18], îl trădează prin neimplicarea şi înstrăinarea afectivă faţă de el.

Fratele Ile s-a împotrivit dorinţei, de fapt, chemării instinctuale a lui Isai, să moştenească locul din grădina mamei, unde voia să-şi facă o casă: „Poate de aceea că dacă a venit vremea să-şi facă Isai casă, nu ştiu cum că nu s-a prea înţeles cu Ile, căci fiind acesta mai mic, n-a vrut să-i deie din grădina mamei sale, care după lege a lui era” (p. 8). Rivalitatea fraţilor se declanşează din cauza „izgonirii” lui Isai din grădina mamei, din spaţiul cu o semnificaţie paradisiacă. Protagonistul trăieşte experienţa respingerii şi interzicerea de a se mai întoarce „lângă casa bătrânească, în vale, mai aproape de apă” (p. 9), locul în care ar găsi pacea interioară, iertarea de sine şi iertarea celor implicaţi în conflictul său interior, eliberarea de suferinţă. Este un conflict iscat, oarecum, involuntar pe fondul problemei pământului, pe care urmau să-şi construiască casa. Un conflict alimentat dintr-un instinct al reorganizării vieţii, dar şi al delimitării sferei de influenţă a fiecărei părţi implicate în adjudecarea locului potrivit pentru a-l locui. Situaţia ne aminteşte de celebra reprezentare arhetipală unde fratele lipsit de un dat privilegial, după modelul fraţilor primordiali Cain-Abel, ridică mâna asupra celui ce se bucura de atenţia privilegiată a providenţei.

BDD-A27860 © 2018 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:52:09 UTC)

Prin urmare, semnificaţia arhetipală indusă mamei şi locului ar reprezenta un proces psihoterapeutic de vindecare instantanee a furiei, violenţei, urii, frustrării, cu alte cuvinte, acceptarea complexelor acumulate de-a lungul timpului. Considerăm că locul acesta îngrădit are anumite afinităţi simbolice cu Grădina Edenului, din care Isai, ca şi Adam şi Eva, a fost expulzat, ceea ce, în plan psihanalitic, reprezintă o „rupere" de unitatea sa originară, de starea iniţială, când „conştiinţa nu a apărut încă şi, ca atare, nu există conflict. Egoul este conţinut în pântecele Sinelui" [6, p. 44]. Isai îşi doreşte întoarcerea în grădina mamei ca o necesitate esenţială în realizarea Sinelui, şi simbolizează principiul individuaţiei[4], văzută în roman ca o potenţială tranziţie de la starea înstrăinatului la starea unităţii cu originile fiinţei sale. În cele din urmă, năzuinţa lui Isai de a-şi ridica o casă lângă cea a mamei este o încercare de reorganizare cosmogonică a lumii interioare, ce s-a încheiat doar cu „zbor frânt".

Peripeţiile lui Isai produc o transformare esenţială în psihicul său, exprimată prin schimbarea atitudinii sale faţă de frate. Pornind în căutare, Isai îşi asumă un traseu străin, parcurs, probabil, de cel căutat. Putem înţelege fără dificultate importanţa acestei decizii ca o schimbare bruscă a dezvoltării fiinţei personajului, pentru că Isai nu se va mai interesa de viaţa şi destinul său, pe care-l abandonează în schimbul vieţii lui Ile. Dragostea sa pentru frate, reprezintă o dragoste primordială, o forţă mistică ce acţionează tranşant, chiar până la dezbinarea identităţii psihice lui Isai în două părţi – personalitatea sa şi Umbra – proiectată pe fratele Ile.

Momentul transformării majore dintr-un adolescent neînfricat şi curajos asemenea imaginii mitologice a lui Prometeu într-un matur deznădăjduit, cu o rană deschisă şi sângerândă, este reprezentată în roman prin „prima moarte" simbolică: „(Bunelul) El m-a găsit atunci, m-a ridicat din apă şi m-a dus în braţe acasă". Moartea simbolică este vădită aici de imensul afect declanşat de sentimentul predominant al ratării misiunii de a-l găsi pe Ile, şi de întreruperea spontană a aventurii, iar odată cu ea se sfârşeşte, se pare, şi rostul existenţei sale. Însă trauma ce revine în mişcări circulare în memoria involuntară a lui Isai, pentru a fi conştientizată, trăită şi depăşită, reprezintă de fapt încercări nereuşite de actualizare a spiritului de eroism trăit cândva. Imaginile tulburătoare din inconştient îi reamintesc protagonistului despre conflict, adică confruntarea celor două imagini contradictorii din interiorul său – personalitatea sa şi Umbra proiectată pe Ile, aşa după cum explică Carl Gustav Jung: „Umbra stă, după cum se ştie, de obicei într-o opoziţie principală cu personalitatea conştientă. Această opoziţie este premisa pentru acea materie primă din care rezultă energia psihică. Fără ea ar lipsi tensiunea necesară. Acolo unde acţionează o considerabilă energie psihică nu doar putem, ci chiar trebuie să ne aşteptăm la o tensiune şi o opoziţie interioară corespunzătoare. (…)

[4] Termenul de individuaţie a fost preluat de la Schopenhauer, dar la Jung are o accepţie specială. „Fiind corelativă conceptului de sine (Selbst), individuaţia se referă la realizarea totalităţii psihice integrate, caracterizată de faptul că o parte a inconştientului a fost integrat în conştiinţă". Nota lui Vasile Dem. Zamfirescu din *Introducere în lumea arhetipurilor* în Jung Carl Gustav. *În lumea arhetipurilor*. Trad. din limba germana, prefaţă, comentarii de Vasile Dem. Zamfirescu. Bucureşti: Ed. Jurnalul Literar, 1994, p. 15.

BDD-A27860 © 2018 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:52:09 UTC)

Confruntarea cu umbra produce mai întâi un echilibru mort, o stagnare, care împiedică deciziile morale şi face convingerile ineficiente respectiv imposibile" [10, p. 307]. Prezența, ignoranța, batjocura şi nerecunoştința fratelui contribuie la reactualizarea stărilor de suferință a adolescentului Isai, cu un efect distructiv asupra integrității lui fiinițiale. De-a lungul romanului găsim mai multe exemple de confruntare a fraților, însă noi ne vom limita deocamdată la două: „«Ce tată-to? Eu, măi! Eu am fost pe front! a strigat Isai. Pe două fronturi am fost – şi la ruşi, şi la nemți. Şi am scăpat. Mă vezi? Da` amu ce-i de mine Toți dau cu picioru-n mine… Nu trebuiesc nimănui.» «Hai, taci, taci, îl luă Ile cu vorba… (…) «Dar tu să taci! Auzi?» «Tac. Tac. Iaca, tac.» «Apoi să taci. Şi către oaspete: Pe mine să mă-mpuşte? Pe mine să mă ucidă? Cine? Nici dracu` nu mă ucide, să ştii de la mine. Auzi, măi? Şi tu, Ile, auzi? Pentru tine am trecut dincolo. Pentru tine m-am băgat în foc! »" (p. 82-83). „… i-a strigat lui Ile: «Măi! Pentru tine m-am băgat în foc … să te scot… Pentru tine, mucosule». Iar Ile (…) De ciudă i-a zis: «Dracu te-a rugat să te bagi? Te-am rugat eu? Dacă n-ai avut cap şi ai fost un prost şi jumătate şi n-ai şezut binişor cum au şezut alții. Ce te-ai pornit să mă cauți?»" (p. 29). Intenția lui Isai de a arăta invincibil în fața apropiaților, este o manifestare de fapt a Personei, masca, ce „asigură comunicarea, convieţuirea, colaborarea dintre indivizi" [9, p. 10], protectoare a copilului interior ce aşteaptă şi în prezent încă eliberarea prin răzbunare pentru toată suferința străină acumulată. Având o personalitate fracturată, el luptă în continuare pentru existență, acum însă cu umorile negative ale psihicului, adânc infiltrate în inconştientul personal. Eliberarea din acest conflict extrem de dificil cu Umbra, adică cu răul distructiv, e posibilă doar după „împăcarea" cu ea, potrivit modelului analizat de psihanalistul C. G. Jung: „…umbra este o parte vie a personalității şi vrea de aceea să participe într-o formă sau alta la viață întregului" [ibidem, p. 58]. „Întâlnirea cu sine însuşi înseamnă mai întâi întâlnirea cu propria umbră. Umbra este desigur o trecătoare îngustă, o poartă strâmtă, a cărei dureroasă îngustime nu poate fi evitată de cel care coboară în fântâna adâncă" [ibidem, p. 59]. În acest proces de metamorfoză, de individuație, protagonistul nu se va mai conduce de rațiune, ci de sentimentul şi vocea inconştientului, pentru că doar astfel Isai se va putea cunoaşte şi înțelege cu adevărat, prin atingerea profunzimii psihice ce-l va elibera de teroarea conflictului interior. Atunci când într-o cercetare a ființei, rațiunea este ridicată la rang de valoare supremă, are loc o „dezintegrare a valorilor spirituale şi morale, care produc disperare şi disociere interioară, pierderea sensului vieții şi o anomie puternică, prin faptul că lucrurile, persoanele şi evenimentele vieții au fost deposedate de misterul şi numinozitatea lor" [1, p. 201], explică Lavinia Bârlogeanu în *Jung îndrăgostit de suflet*. În aşa mod, catalizatorul mistic a-l unirii cu Sine îl va reprezenta dragostea, forța primordială, exprimată în roman prin inocența copilului lui Isai.

Uneori situația tensionată a rivalității dintre frați catalizează şi mai mult regresul psihospiritual al protagonistului, manifestat prin depresie: „de s-a apucat de băut şi nu se poate opri şi limpezi uneori cu săptămânile" (p. 8), „După aceea Isai, care simțea că o parte din vină o poartă el, s-a îngropat şi mai adânc într-însul şi s-a închis pentru toți. Poate chiar pentru toți – şi pentru dânsul (p. 9). Dar, ca un fiu de împărat

BDD-A27860 © 2018 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:52:09 UTC)

din poveştile populare româneşti, nu cedează şi, inconştient, porneşte pe itinerarul de redobândire a ceea ce-i aparţine incontestabil – libertatea şi echilibrul interior, ghidat de băiat, copilul său: „Mergând Isai cu băiatul în braţe şi ascultând ce spune, şi-a adus aminte de copilăria lui şi, fără să bage de seamă, coti pe ulicioară încârjoiată, strâmtă şi colboasă, şi o luă la vale spre casa bătrânească a mamei sale. Şi pe drum începu să-i vorbească feciorului că poate ar trebui să-i deie şi lui vreo medalie, ştiu că ar trebui, şi că poate medalia lui este pe undeva, numai că, vezi tu, s-a rătăcit şi nu poate ajunge la dânsul. Dar, lasă când o să aibă vreme, are să pornească s-o caute, şi dacă are s-o găsească, o să i-o deie lui, băiatului, şi o să fie medalie adevărată, nu ca aceea pe care a găsit-o puştanul în gunoi… ” (p. 10-11).

Isai îşi întâlneşte copilul „cu cracii pantalonilor zdrenţuiţi şi picioarele de mult nespălate” (p. 9), imagine ce redă şi portretul psihologic al copilului său interior, lăsat demult de izbelişte, în voia timpului. Acum îl ia în braţe pentru a se îngriji de cel nedreptăţit „… şi s-a gândit că trebuie să ceară de la careva din mahala o maşină de tuns să-i deie pletele jos. Apoi s-a gândit că mititelul o mai fi şi flămând, şi l-or fi usturând juliturile de la picioare, culese de prin toate gardurile, şi ar trebui să i le ungă cu ceva” (p. 10). În acest fel, protagonistul îşi reevaluează valorile şi conştientizează că medalia ce ar simboliza apreciere pentru curaj, şi recunoştinţă pentru jertfa adusă fratelui, nu vor anula starea de nefericire, ba chiar ar evidenţia şi mai mult lipsa sensului existenţei: „într-adevăr, ar trebui să-i deie şi lui vreo medalie, ştiu că ar trebui, şi poate că medalia lui este pe undeva, numai că, vezi tu, s-a rătăcit şi nu poate ajunge la dânsul” (p. 10). Dar este pătruns şi sensibilizat de dragostea fiului ce-l ascultă, îl admiră şi-l acceptă necondiţionat. Din acest punct, fiul va reprezenta energia lui psiho-spirituală ce-l va ajuta să parcurgă calea devenirii fiinţiale, pentru că băiatul său reprezintă „cheia care deschide calea individuaţiei” [9, p. 75]. Isai îl ridică pe fecior în braţe, dar, psihologic, Isai este luat în braţe de fiul ce-l copleşeşte cu inocenţa, cu puritatea spirituală la care se referă Isus când zice: „Adevărat vă spun că oricine nu va primi Împărăţia lui Dumnezeu ca un copilaş, cu niciun chip nu va intra în ea” [Luca 18: 7]. În acest fel, protagonistul este chemat să reînnoiască fiinţa, având drept sursă şi model psihospiritual copilul, în care se prefigurează fără dificultate starea sa inconştientă, inaccesibilă până acum.

Întâlnirea dintre tată şi fiu creează prilejul unei conversaţii, în care acel *Altul* din inconştient este trezit din profunzimea obscură, ce-l ascultă, îl chestionează. Astfel, personajul parcurge traseul spre adâncurile sale, cu „monştri”, de pe frontul nemţilor şi frontul ruşilor, în care luptă şi învinge de fiecare dată, fapt ce-i confirmă calitatea de erou. E o trăsătură esenţială şi necesară pentru „fiul de împărat” care râvneşte la împărăţia de pe celălalt tărâm. Rememorarea, în acest sens, este o terapie psihoontologică, iar „depozitul de comori de păstrat şi loc de gunoi de aruncat” [13, p. 102] – o scară spre conştiinţă, spre eul deficitar al protagonistului: „Ascultă, fiule, am să-ţi spun adevărul, tot cum a fost şi l-am simţit şi l-am înţeles anii aceia” (p. 218).

Din acest moment, Isai cel luat în derâdere de lume, omul istoric „dispare” temporar din prima linie a naraţiunii, eliberând forţele spirituale ale copilului interior să reconstruiască drumul spre Sine. Este o reprezentare a imaginii „fiului de rege”

BDD-A27860 © 2018 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:52:09 UTC)

din datinile basmului românesc, pornit în realizarea sa fiinţială, exprimată în roman prin căutarea fratelui plecat pe celălalt mal al Nistrului. Protagonistul se reîntoarce involuntar în spaţiul războiului deja psihologizat pentru a-l găsi pe Ile, parte reprimată, negativă din personalitate, rămasă încă în ipostaza de copil rătăcit, care trebuie găsită, iertată şi reintegrată în Sine. De altfel, e un procedeu după principiul evanghelic: „Care dintre voi, dacă are o sută de oi şi pierde pe una din ele, nu lasă pe celelalte nouăzeci şi nouă pe izlaz şi se duce după cea pierdută, până gând o găseşte…»” [Luca 15: 4-6].

Coborât în „infernul” amintirilor („… vârtejul şi vâjâitul fugii, şuieratul gloanţelor – lumea toată răsturnată, încâlcită, fărâmată, haotică, şi el fugea prin lumea aceea, moartea fugea după dânsul, când alături, când înainte… ” (p. 203) în căutarea celui care îi este contrar, opus personalităţii: fratele mai mic, fragil, neajutorat, pierdut, dar, în acelaşi timp, complementar fiinţei, Isai este ghidat, ca şi în unele basme populare, de un bătrân. În cazul nostru e bunelul de pe malul opus al Nistrului, care îl va ajuta să-şi refacă echilibru interior, prin întoarcerea cu succes a fraţilor acasă, loc rămas fără protecţia masculină. Bătrânul intervine în itinerarul băiatului de câte ori se află acesta în pericol de moarte sau are nevoie de un indiciu al căutării, de un sfat, de spiritul empiric ce-i va mobiliza curajul şi forţele, oferindu-i deseori drept loc de răgaz şi odihnă casa sa, simbolul Centrul Lumii. Pentru Isai, bunelul întruchipează omul cu o cunoaştere şi înţelepciune superioară, ce a reuşit să-l salveze de la moarte din apa râului Nistru.

Peste timp, bunelul ocupă locul central în inconştientul protagonistului, devenit o expresie simbolică, un model de rezistenţă şi dăinuire spirituală. Figura bunelului, „un tezaur de experienţă şi reflecţie” [5, p. 138] prezintă unica sursă de virtute şi demnitate masculină ce-l încurajează de-a lungul cercetării interioare spre izbândă, spre regenerarea vieţii. Odată cu trecerea la cele veşnice, Isai îl acceptă pe bunel ca o parte din sine, cea mai nobilă parte, căruia îi şi datorează calea orfică, experienţa căutării integrităţii: „«Port în mine două morţi, a mea şi a bunelului. El m-a găsit atunci, m-a ridicat din apă şi m-a dus în braţe acasă…»”. Suferinţa protagonistului este cauzată de sentimentul trădării salvatorului său, de conştiinţa nevalorificării plenare a existenţei recuperată o dată pentru el de bunel şi pierdută atât de „ieftin” prin stările sale de deprimare şi renunţare la luptă.

Distrugerea fiinţială până la capăt ar fi inevitabilă, însă protagonistul se lasă „învăţat” să trăiască, acceptând şansa regenerării ontologice. Fiului i se destăinuie fără rezerve, fără angoase. În fluiditatea şi instantaneitatea povestirii se descoperă imaginea adevărată a sinelui, refăcută din fragmente de memorie depozitate. Dar treziţi la Nistrul cela sângeros, Isai este iarăşi ispitit de moarte. Ea îi propune eliberarea subită de suferinţă, îi poate oferi orice explicaţie referitor la nedreptate, îl va primi negreşit în pace, aşa după cum moartea şi dragostea sunt principiile fundamentale de „abolire a condiţiei umane profane, deci o rupere de nivel ontologic” [7, p. 63]: „… el fugea şi striga peste apă, dar tată-său nu-i răspundea, nu se vedea – cum se aruncase în apă şi se scufundase, nu mai apăruse deasupra, nu se vedea, şi băiatul a pornit să plângă şi să strige printre sughiţuri, şi de acum nu mai putea tot alergând încolo şi încoace pe marginea apei, dar păsările negre cădeau asupra lui, iar o dată când s-a uitat în sus, păsările nu mai

BDD-A27860 © 2018 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:52:09 UTC)

erau şi degeaba tot fuge şi strigă, căci păsările se vedeau zburând departe dincolo, la celălalt mal, unde-şi aveau borţile lor negre în mal” (p. 270). Pe alt plan existenţial stă fiul, forţa dragostei, ce-l „strigă” la viaţă, la o nouă viaţă: „Tatăăă!”. Strigătul copilului reprezintă „firul vieţii” de care se agaţă protagonistul pentru a scăpa din „gura morţii”, pentru a ieşi din apele tulburi, însângerate ale Nistrului. Este un strigăt de pe un mal spre celălalt al râului, în plan psihanalitic se înţelege a fi „o punte” dintre conştiinţă şi inconştientul, contopite acum într-un Sine. Calea individuaţiei, itinerarul spre Ithaka spirituală continuă, apropiindu-se de copilul ce-l aştepta speriat de lupta ontologică dusă de taică-său, exprimată în roman prin „ţipătul lăstunilor”. Inocenţa copilului a spulberat barierele şi complexele psihologice ale lui Isai. De altfel, Herman Hess, care a început şi el o cale de iniţiere în cunoaşterea profunzimii sale ontologice, asemenea „Cărţii Roşii” a lui Jung, scrie în romanul *Demian*: „Dacă omenirea s-ar topi până la un singur copil semidotat care n-a trecut prin nicio şcolire, atunci acest copil ar afla din nou întregul mers al lucrurilor, ar putea produce zeităţi, demoni, paradisuri, porunci şi oprelişti, testamente vechi şi noi, pe toate le-ar putea produce din nou” [8, p. 58-59]. Cu aceeaşi forţă a inconştientului colectiv, copilul lui Isai reuşeşte să „vindece” în mod miraculos rănile la care şi-au încercat puterile toţi ceilalţi de-a lungul vieţii. E vorba de operaţia alchimică spirituală, când sub influenţa dragostei supreme, în imaginea copilului „se topesc” cele două imagini contradictorii ale Sinelui scindat, reprezentate prin personalitatea lui Isai şi Ile – Umbra. Astfel, din apele Nistrului se ridică un om născut din nou, după ritualul mistic al „morţii şi învierii neofitului” [7, p. 60].

„Zborul frânt” al lui Isai cu tot ce presupune el, cu încercările repetate de a ieşi din „cămaşa lui Nessus”, ia sfârşit odată cu acceptarea Sinelui proiectat asupra fiului. Procesul de individualizare se termină cu o nouă naştere simbolică după botezul în apele Nistrului, potrivit mitologului şi hermeneutului Mircea Eliade: „Cufundarea în apă simbolizează în schimb regresiunea în preformal, reintegrarea în modul nediferenţiat al preexistenţei. Ieşirea din apă repetă actul cosmogonic al manifestării formale; imersiunea echivalează cu o disoluţie a formelor. De aceea, simbolismul Apelor implică Moartea, cât şi Renaşterea. Contactul cu apa comportă totdeauna o regenerare: pe de o parte, pentru că disoluţia este urmată de o «nouă naştere», pe de altă parte, pentru că imersiunea fertilizează şi amplifică potenţialul vieţii” [ibidem, p. 187-188]. Goliciunea protagonistului simbolizează eliberarea de teroarea psihică şi ascensiunea sa fiinţială. Dezgolirea de toate formele pământeşti decodifică, în acelaşi timp, şi transcenderea dintr-o lume interioară defectă în una superioară, total reorganizată ontologic. Intrat astfel într-o altă dimensiune valorică de cunoaştere, se eliberează de drama copilului interior, făcut acum scrum odată cu „alienarea egoului cu Sinele arhetipal” (Edinger): „Şi băiatul se întreabă: cum o să se ducă ei acasă dacă tată-i gol? Când se uită – tata-i încins cu o cămaşă. Vreau să-l întreb a cui e cămaşa, că a tatei nu-i, a lui a ars – când a pus mâna pe grămăjoara care credea că-s hainele lui, ale tatei, a văzut că în locul lor a rămas numai nişte scrum ce a zburat printre degete şi s-a împrăştiat peste tot cerul…” (p. 272).

BDD-A27860 © 2018 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:52:09 UTC)

Conchidem că personajul Isai din romanul *Zbor frânt* e un personaj simbolic ce parcurge un itinerar al devenirii ființiale, urcând o nouă existență cu forțele inconştientului colectiv, reprezentate de personajele din amintiri. O semnificație aparte în roman i se conferă imaginii fiului, lipsit de atribuțiile trecutului, simbolul vieții şi a evoluției interioare. Copilul îl eliberează de calvarul confruntărilor cu sine însuşi, anulând fracturile ființei.

Referințe bibliografice

1. Bârlogeanu Lavinia. *Jung îndrăgostit de suflet. Sinele: între Om, Dumnezeu şi Diavol*. Bucureşti: Editura Nemira Publishing House, 2013.

2. Beşleagă Vladimir. *Dialoguri literare*. Chişinău, 2006.

3. Beşleagă Vladimir. *Zbor frânt*. Ediția a VIII, definitivă. Chişinău: Cartier, 2013.

4. *Biblia sau Sfânta Scriptură a Vechiului şi Noului Testament*, cu trimiteri. Traducere de Dumitru Cornilescu. Societatea Biblică pentru Răspândirea Bibliei în Anglia şi Străinătate. Bucureşti, 1931.

5. Chevalier Jean, Gheerbrant Alain. *Dicționar de simboluri: mituri, vise, obiceiuri, gesturi, forme, figuri, culori, nume*. Traducere de Micaela Slăvescu, Laurențiu Zoicaş, Daniel Niculescu ş.a. Iaşi: Editura Polirom, 2009.

6. Edinger F. Edward. *Ego şi arhetip. Individuarea şi funcția religioasă a psihicului*. Traducere din limba engleză Claudiu Pănculescu. Studiu introductiv Lavina Bârlogeanu. Bucureşti: Ed.: Nemira, 2014.

7. Eliade Mircea. *Imagini şi simboluri*. Eseu despre simbolismul magico-religios. Prefață de Greorges Dumézil, trad. De Alexandra Beldescu. Bucureşti: Humanitas, 1994, p. 60.

8. Hess Herman. *Demian*. Bucureşti: Ed. RAO, p. 223 apud Bârlogeanu Lavinia. *Jung îndrăgostit de suflet. Sinele: între om, Dumnezeu şi Diavol*. Bucureşti: Nemira, 2013.

9. Jung Carl Gustav. *În lumea arhetipurilor*. Trad. din limba germana, prefață, comentarii de Vasile Dem. Zamfirescu. Bucureşti: Ed. Jurnalul Literar, 1994.

10. Jung Carl Gustav. *Opere complete 14/2. Mysterium Coniunctionis. Cercet[ri asupra separării şi unirii contrastelor sufleteşti în alchimie*. Traducere din limba germană de Daniela Ştefănescu. Bucureşti: Editura Trei, 2006.

11. Jung Carl Gustav. *Opere complete* 15. *Despre fenomenul spiritului în artă şi în ştiință*. Traducere din limba germana de Gabriela Danțiş. Bucureşti: Ed. Trei, 2007.

12. Neumann E. *The Significace of the Genetic Aspect for Analitycal Psychology*. In Journal of Analitycal Psychology IV, 2, p. 133 apud Edinger F. Edward. *Ego şi arhetip. Individuarea şi funcția religioasă a psihicului*. Traducere din limba engleză Claudiu Pănculescu. Studiu introductiv Lavina Bârlogeanu. Bucureşti: Ed.: Nemira, 2014.

13. Tareyson Luigi. *Ontologia libertății. Răul şi suferința*. Trad. de Ştefania Mincu. Constanța: Pontica, 2005.

14. Zamfirescu Dem. Vasile. *Introducere în lumea arhetipurilor* în Jung Carl Gustav. *În lumea arhetipurilor*. Trad. din limba germana, prefață, comentarii de Vasile Dem. Zamfirescu. Bucureşti: Ed. Jurnalul Literar, 1994.

BDD-A27860 © 2018 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:52:09 UTC)